

Вячеслав Туляков

Право на корупцію або, система годування

By [Lexinform](#) 06.03.2026



Вячеслав Туляков, д.ю.н., член-кореспондент НАПрН України, професор НУ «ОЮА»



AI SUMMARY

У країнах зі слабкими інститутами корупція стає не просто девіацією, а "квазіправом" через неможливість доступу до держпослуг формальним шляхом. Попри засудження, високий рівень корупції сприймається як системна реальність. Тест на пропорційність руйнує цю тезу, адже корупція, хоч і досягає індивідуальної мети, завдає системної шкоди суспільству.

У країнах зі слабкою інституційною спроможністю корупція перестає бути виключно девіантною поведінкою або відхиленням від соціальних норм і набуває рис такого собі функціонального інституту тобто певного механізму доступу до державних благ. Це породжує соціологічний парадокс: при декларативному засудженні корупції (понад 60% у ЄС, близько 90% в

Україні) вона одночасно сприймається як структурна неминучість, системна реальність, а не аномалія [European Commission, 2024; Українські Національні Новини, 2024]. Така нормалізація або сприйняття (хоча проголошується нульова толерантність щодо корупції) створює ґрунт для артикуляції квазіправа на корупцію не як легітимної норми, а як де-факто пристосування всередині державної інституції (власне дисфункції цієї державної інституції).

Псевдо-доктринальна модель державного годування

За даними спеціального євробарометра 2024 року, 68% громадян ЄС визнають корупцію поширеною; в Україні цей показник сягає 90%; у Латинській Америці 85% населення вважає урядову корупцію великою проблемою [European Commission, 2024; Українські Національні Новини, 2024; Transparency International, 2024]. Держава втрачає монополію на ефективне урядування публічних благ. Формальні процедури стають або недоступними через надмірні транзакційні витрати або дискримінаційними через бюрократичне захоплення поширення цих благ. Виникає розрив легітимності, прірва між очікуваною та реальною спроможністю інститутів.

Індивід, позбавлений формальних каналів доступу, оптимізує власну діяльність через неформальні транзакції. З позиції автономного урядування корупція стає інструментом розширення індивідуальної економічної раціональності, не девіацією, а адаптацією до державних умов. За блокуванням встановлених ринків державних послуг складається тіньовий ринок державних функцій з розповсюдження цих соціальних благ. Корупція починає виконувати роль квазіринкового механізму перерозподілу, віднесення певних ресурсів, тобто окремого механізму встановлення ціни для доступу до соціальних благ через бюрократичний порядок перерозподілу цих благ.

Тест пропорційності дозволяє перевірити, чи може корупційна поведінка претендувати на статус квазіправа через певні послідовні фільтри [Михайленко, 2015] Dmytro Mihaylenko.

Перший фільтр: легітимність мети. Чи є мета, заради якої вдаються до корупції, яка є ніби законною та виправданою? Отримання медичної допомоги, ліцензії на бізнес, реалізації право на освіту, право на пенсійне забезпечення, отримання справедливого судового рішення – усе це легітимні цілі, які держава зобов’язана забезпечувати. На цьому етапі корупційна транзакція проходить тест: мета не є злочинною чи аморальною.

Другий фільтр: необхідність засобу. Чи є корупція єдиним реально доступним способом досягти легітимної мети? Іншими словами: чи існують формальні шляхи, які працюють? Якщо формальні процедури настільки зруйновані, що без хабаря або псевдолегітимної послуги неможливо

отримати навіть законне благо, корупція стає функціонально необхідною з точки зору індивідуальної раціональності. Пригадаємо спецпенсії, численні соціальні допомоги тощо зокрема. Тут виникає критичне питання: хто несе відповідальність за цю необхідність – індивід чи держава, яка створила інституційний вакуум Viktor Dryomin?

Третій фільтр: пропорційність у вузькому сенсі, баланс шкоди та користі. Навіть якщо мета легітимна, а засіб необхідний, залишається питання: чи є індивідуальна вигода від корупції пропорційною до системної соціальної шкоди, яку вона завдає? Кожна корупційна транзакція руйнує довіру до інститутів, поглиблює нерівність між тими, хто може платити, і тими, хто не може, закріплює інституційну деградацію як норму [Михайленко, 2015]. Системні наслідки завжди непропорційні до індивідуальної мети. Навіть якщо один громадянин отримав необхідну послугу (надзвичайно велику пенсію, непропорційно велику платню тощо), суспільство в цілому втратило функціонуючу державу.

Саме на третьому фільтрі квазіправо на корупцію остаточно руйнується. Корупція не витримує тесту пропорційності на рівні правового порядку, бо її визнання як права знищило б саму можливість існування права як такого. Таким чином, повторюваність корупційних практик, певних транзакцій перетворює їх на очікувану поведінку. Це не моральне схвалення, а визнання емпіричної закономірності.

Латиноамериканський патерн ілюструє це найкраще: одночасно дуже високий рівень засудження і дуже високий рівень очікуваності корупції [Transparency International, 2024]. У системах із клієнтелізмом і патронажними мережами корупція стає частиною паралельної інституційної інфраструктури, не підривом системи, а її тіньовою операційною частиною.

Відмінність від азійського контексту істотна. У Східній Азії корупція існує як системна течія, але не легітимізується, бо держава зберігає високу спроможність. У Південно-Східній і Південній Азії проявляється патерн, ближчий до пострадянського та латинського: корупція як альтернативний канал доступу до благ.

США демонструють класичну модель «інституційної легальності», де корупція частіше перетікає у правові сірі зони (через фінансування кампаній, партій, регуляторне захоплення), ніж у класичний хабар. Китай поєднує жорстку антикорупційну репресивну політику з системною партійною ієрархією доступу до ресурсів. РФ демонструє не просто корупцію як девіацію, а корупцію як квазісистемну форму управління, де вона інколи функціонально замінює формальні інститути.

Наратив квазіправа

У більшості країн з високим рівнем сприйняття корупції мова йде не про підтримку корупції як нормативної цінності, а про раціоналізовану адаптацію до інституційної слабкості.

У таких системах корупція фактично виконує роль неформального механізму доступу до державних благ, де індивід реалізує не «право на корупцію» у класичному нормативному сенсі, а «квазіправо» — поведінкову стратегію виживання в умовах низької передбачуваності певних державних подій, прийняття нормативних актів, політичних актів держави, як в РФ це війна в Україні.

Через призму автономії державних інституцій це проявляється як заміщення формального верховенства права на індивідуальні мережі доступу. Через економічну свободу як тіньовий інструмент зниження вартості трансакцій у дисфункціональній регуляторній економіці.

У цьому сенсі корупція стає інституційним сурогатом: вона компенсує дефіцит адміністративної спроможності, швидкості публічних сервісів та правової визначеності. Тобто на макрорівні суспільство не підтримує корупцію, але на мікрорівні раціонально її використовує як інструмент адаптації до державних провалів регулювання відносин (state failure).

Це пояснює парадокс, коли країни з високою декларативною підтримкою верховенства права одночасно демонструють високу толерантність до «побутової» корупції, бо без підкупу або без винагороди вирішити просту справу не можливо. У цій точці корупція артикулюється не як право де-юре, а як соціально-економічна практика, що претендує на функціональну легітимність. Це не нормативне право, а де-факто толерована поведінка, яка апелює до двох принципів.

Перший – інтуїтивна автономія: я маю право обирати засоби захисту власних інтересів, якщо держава не надає їх формально.

Другий – економічна свобода: я маю право купувати доступ до державних послуг на тіньовому ринку, якщо формальний ринок недієздатний.

Критична межа цього наративу полягає в тому, що квазіправо не є моральним виправданням. Це соціологічний опис нормалізованої девіації у інформаційному суспільстві, ситуація, де корупція неминуча, а не ситуація, де корупція добра. Навіть у випадку функціональної заміни корупція залишається правопорушенням, бо її системні наслідки непропорційні індивідуальній меті. Квазіправо не витримує тесту пропорційності на рівні правового порядку. Визнання корупції як права означало б легітимацію руйнування самої можливості правопорядку.

Держава, яка дозволяє корупцію як право, перестає бути державою: вона стає лише фасадом для приватного привласнення публічних функцій. Поруч з цим, модель квазіправа на корупцію описує траєкторію деградації, а не легітимації. Вона показує, як інституційний провал породжує функціональні субститути, які нормалізуються у соціальній практиці, але залишаються юридично й етично неприйнятними. Це не право, а симптом відсутності права, маркер того, що формальний правовий порядок втратив спроможність забезпечувати базові блага.

У цьому сенсі право на корупцію є оксимороном, що розкриває структурний конфлікт між індивідуальною раціональністю та колективною інституційною логікою. Воно не може бути визнане правом, бо його визнання знищило б саму можливість правопорядку. Корупція як квазіправо є граничним випадком інституційної кризи, точкою, в якій соціальна практика і правова норма остаточно розходяться, залишаючи індивіда у просторі між функціональною необхідністю та нормативною заборonoю.

Джерело: [Юридичний вісник України](#)